

творчість (32 %); розвиток комунікативних здібностей (25 %); любов до професії, дітей (18 %).

Крім цього, вважаємо, що не менш важливими якостями майбутнього вчителя, який збирається працювати в умовах сучасної адаптивної школи, є наполегливість, діловитість, чіткість, вміння бачити нове в навчальному закладі.

Отже, важливим фактором професійної готовності майбутнього вчителя до роботи у школі є професійна адаптація студентів, яка відбувається під час проходження педагогічної практики і має за мету сприяти формуванню вміння застосовувати набуті теоретичні знання, вміння та навички у процесі практичної діяльності. Наявність професійного інтересу і прагнення до самовдосконалення породжують у студентів бажання розвивати в себе необхідні для професії знання, вміння, якості. У ході дослідження визначено педагогічні умови, які сприяють формуванню професійно важливих якостей майбутніх учителів. До них належать: спрямованість педагогічної підготовки на розвиток потреби у самовихованні професійно важливих якостей; створення гуманізованої творчої системи відносин між суб'єктами педагогічного процесу; індивідуально-творчий підхід. Предмет подальших досліджень — розробка методики формування у майбутніх учителів початкової школи професійно важливих якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчик Г. І. Вища школа в Україні: реалії і тенденції розвитку: монографія / Г. І. Артемчик, В. В. Попович, І. І. Січкаренко. — К., 2004. — 176 с.
2. Державна програма «Вчитель» // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. — № 10. — С. 4–32.
3. Кремень В. Підготовка вчителя в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання / В. Кремень // Освіта України. — 2003. — № 42–43. — С. 4–10.
4. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2004. — 422 с.
5. Ткаченко М. В. Професійно значущі якості особистості педагога та основні підходи до їх класифікації / М. В. Ткаченко // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. — 2004. — № 8–9. — С. 40–45.

УДК 378.014.543.22:373.3

Наталія КАРАПУЗОВА, Наталія МАНЖЕЛІЙ

ІННОВАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито педагогічні умови і технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі, що сприяють ефективному використанню педагогічних інновацій майбутніми вчителями початкових класів у своїй професійній діяльності.

В статье раскрыто педагогические условия и технологии организации учебно-воспитательного процесса в высшей школе, способствующие эффективному использованию педагогических инноваций будущими учителями начальных классов в своей профессиональной деятельности.

The article illuminates the problems of studying and bringing-up process organizing at the Departments of Primary Teachers Education. The aim of this organizing process is to create the definite conditions of providing innovations into the studying process of primary school, being supported with the complex of organizing, methodic and psychological activities.

Реформування шкільної освіти в Україні передбачає значні зміни у змісті, формах організації, технологіях навчання майбутнього вчителя. Усвідомлюючи роль і значення педагога як рушійної сили освітянських реформ, вищі навчальні заклади реалізують програми інноваційного розвитку, де одним із важливих завдань визначають оновлення професійної компетентності вчителя в умовах інноваційної діяльності. Останнім часом відбувається переосмислення системи пріоритетів безперервної педагогічної освіти, у

процесі якої першочергового значення набувають питання становлення вчителя як суб'єкта інноваційної діяльності та засвоєння ним освітніх технологій.

Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку освіти викликана також необхідністю оновлення організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Інноваційні педагогічні технології стають типовим явищем освітянської практики, а готовність до їх застосування — вимогою до всіх педагогів.

Головним у цьому процесі має стати питання підготовки вчителя-інноватора початкових класів, який володіє проєктивним мисленням, перспективними педагогічними технологіями, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, вміє «економно й цілеспрямовано вести учнів до заздалегідь визначеної мети» [2, с. 4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що проблемою професійної компетентності майбутніх педагогів займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники (Д. Алферов, А. Богуш, В. Бондар, А. Маркова, А. Новиков, О. Овчарук, В. Семиченко, В. Сластьонін, С. Шишов та ін.). Питання професійно-педагогічної підготовки студентів педвузів до використання нових технологій висвітлювали Т. Алексєєнко, О. Березюк, М. Богданова, О. Горська, В. Євдокимов, О. Пехота.

Професійна компетентність розглядається науковцями в різних аспектах: як здатність застосовувати отримані знання й уміння на практиці, в повсякденному житті для вирішення тих чи інших практичних і теоретичних проблем; як здатність (уміння) мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання і досвід. А. Новіков, розглядаючи дане поняття, називає і цілий ряд якостей особистості, необхідних сьогодні тою чи іншою мірою кожній людині. Це такі якості, як самостійність, здатність ухвалювати відповідні рішення, творчий підхід до будь-якої справи, уміння доводити її до кінця, бажання постійно вчитися і оновлювати свої знання, гнучкість мислення, уміння діалогу, комунікабельність [5, с. 46].

Мета статті — висвітлити педагогічні умови і технології організації навчально-виховного процесу, що сприяють ефективному використанню педагогічних інновацій майбутнім учителем початкових класів.

На стан готовності здійснювати інноваційну діяльність вказують результати наших досліджень, які проводилися серед учителів початкової школи. Так, встановлено, що серед педагогів, які брали чи беруть участь в експериментах та апробації інновацій, лише 28 % вважають себе достатньо підготовленими до експериментальної роботи; 53 % оцінюють свою підготовленість як задовільну; 19 % — як незадовільну. Нерідко вчителі початкових класів недооцінюють важливість створення всіх умов для застосування певної інновації, вихоплюючи кілька елементів, які здаються їм найцікавішими. У такому разі не можна вважати, що застосовується цілісна інноваційна технологія навчання, а, отже, сподіватися на очікуваний результат.

Технологія застосування інноваційних методів навчання та виховання молодших школярів, як правило, знаходить своє відображення в організації підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах освіти. Однак і серед викладачів, які забезпечують підготовку майбутніх фахівців для початкової школи, існують різні погляди на створення, опанування та використання педагогічних інновацій, а саме: 46 % викладачів беруть участь у використанні і розповсюдженні педагогічних нововведень та підтримують їх; 54 % — намагаються реалізувати нововведення на практиці в силу суспільної думки, що склалася, починаючи з нормативних документів.

Вважають, що однією із основних причин подібної ситуації є відсутність у вищих закладах освіти, на факультетах, де здійснюється підготовка вчителів початкових класів, відповідних кафедр інноваційного середовища — певних умов, підкріплених комплексом заходів організаційного, методичного, психологічного характеру, які забезпечують запровадження інновацій у навчально-виховний процес [7, с. 149]. Відсутність інноваційного середовища призводить до методичної невідповідності викладачів, до їх слабкої інформованості з питань педагогічних інновацій, що проявляється в недостатній методичній

підготовці майбутніх учителів початкових класів. Тільки інноваційна спрямованість формування професійних знань, умінь і навичок студентів передбачає залучення їх до діяльності по створенню, засвоєнню і використанню педагогічних новацій у практиці навчання та виховання молодших школярів, створення певного інноваційного середовища у початковій школі. Майбутній учитель початкових класів повинен бути підготовленим до відбору, оцінки і застосування у своїй діяльності досвіду колег чи пропонованих наукою нових ідей та методик, тобто до педагогічного моніторингу. Отже, інноваційне середовище знаходить реальне відображення у ставленні вчителів до педагогічних інновацій.

Механізм інноваційних процесів, зорієнтованих на підготовку вчителя початкових класів до творчої діяльності, реалізує принципи свободи вибору, проблемно-ситуативної організації навчання, стимулювання самоосвіти та самостійності, принцип розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери, науково-методичного супроводу.

Обґрунтування сутності інноваційного середовища породжує необхідність пошуку таких умов його організації (навчально-виховного процесу), які будуть відповідати названим принципам і сприятимуть ефективному використанню інновацій студентами спеціальності «Початкове навчання» у майбутній професійній діяльності.

У контексті інноваційної стратегії навчально-виховного процесу суттєво зростає роль викладача вищого навчального закладу, який забезпечує підготовку майбутнього вчителя початкових класів як безпосереднього носія новаторських ідей. Інноваційна діяльність стає обов'язковим компонентом педагогічної системи. Соціально-психологічна та професійна готовність викладача до творчої діяльності передбачає відкритість, багатоваріантність, гнучкість і динамізм, орієнтує на використання різноманітних форм роботи зі студентами. Викладач може виступати як автор, розробник, дослідник, користувач і пропагандист нових педагогічних технологій, теорій, концепцій [1, с. 4].

Успішне використання викладачем педагогічних інновацій вимагає моделювання й оптимізації процесів створення, засвоєння і застосування нових ідей та технологій. Етап створення педагогічних інновацій включає: визначення нового в системі педагогічних інновацій; опис, пояснення сутності педагогічного нововведення; визначення сукупності об'єктивних і суб'єктивних умов для оптимальної реалізації нових ідей та технологій; зіставлення пропонованого нового з прийнятими критеріями педагогічних інновацій; локальне використання педагогічної інновації та її експертна оцінка.

На етапі засвоєння педагогічних інновацій важливо, щоб вони були осмислені в категоріях педагогічної науки, використані самим викладачем і передані іншим викладачам чи студентам.

Етап засвоєння передбачає:

- педагогічний моніторинг основних ідей, концепцій, технологій, обробку матеріалу;
- розробку програми засвоєння інновації на індивідуально-творчому рівні;
- систематизацію раніш накопичених фактів із власного досвіду і досвіду використання інновацій іншими викладачами;
- практичне застосування педагогічних нововведень;
- аналіз і узагальнення отриманих результатів використання педагогічних інновацій; їх зіставлення й оцінка з досвідом попередньої педагогічної діяльності.

На етапі запровадження педагогічних інновацій ефективними є такі форми роботи:

- відвідання відкритої лекції викладача, який використовує передові технології навчання, з подальшим аналізом;
- повідомлення викладачем про педагогічну знахідку, нові прийоми і способи роботи на засіданні кафедри, методичного семінару;
- використання записаних на відеомagnetофон лекцій, семінарських чи лабораторно-практичних занять, які проводили викладачі, ініціатори запровадження нового у процесі професійної підготовки спеціалістів;
- виступи викладача про досвід роботи колег на основі відвідування занять, бесід, спостережень;

– робота над навчальними посібниками, дисертаціями, монографіями з аналізом педагогічних інновацій викладачів вищої школи.

Отже, важливою умовою функціонування інноваційного середовища є спеціально організована діяльність викладача зі створення, засвоєння та використання педагогічних інновацій.

Наступною умовою є чітке визначення змісту підготовки студентів та магістрантів спеціальності «Початкове навчання» до впровадження інноваційних педагогічних технологій у майбутню професійну діяльність. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності передбачає його орієнтацію на творчість, відкритість, варіативність, динамічність у змісті, формах і методах роботи. Підготовка вчителів початкових класів до творчої діяльності, як правило, здійснюється засобами обов'язкових навчальних курсів та спецкурсів, які ознайомлюють студентів із сутністю державної інноваційної політики в галузі освіти, змістом педагогічних інновацій, роллю педагога в інноваційній освітній діяльності, механізмом здійснення інноваційної діяльності в системі освіти України. Зокрема, у нашому університеті майбутні вчителі початкових класів вивчають обов'язкові курси «Вступ до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності», «Основи наукових досліджень», «Сучасні технології початкового навчання» та ряд спецкурсів. У курсі «Основи педагогічної майстерності» розкриваються сутність та специфіка педагогічної творчості, теоретичні й технологічні основи професійно-педагогічної діяльності, основи професійно-педагогічного самовдосконалення, питання професійно-педагогічного спілкування та формування творчої особистості молодшого школяра у професійно-педагогічних системах. У результаті засвоєння цього курсу майбутній педагог набуває не лише теоретичних знань, але, що є особливо значущим для вчителя початкових класів, й умінь та навичок професійно-педагогічного спілкування, педагогічної техніки, основ артистизму та основ самовдосконалення, організації творчості молодших школярів. Свою діяльність студент проектує не на репродуктивному чи раціоналізаторському рівнях, а на конструктивному (творчому) рівні, навчаючись моделювати власні педагогічні технології.

Метою вивчення курсу «Сучасні технології початкового навчання» є підготовка майбутніх учителів початкової школи до вирішення дидактичних і виховних проблем на шляху управління педагогічним процесом з точно визначеними цілями, досягнення яких забезпечується завдяки цілеспрямованому і системному використанню нових освітніх технологій або їх елементів. Програма курсу націлена на розв'язання низки питань, серед яких першочергове значення мають такі: обґрунтування мети педагогічної інновації в системі загальнонаукового, методологічного і педагогічного знання; розкриття основних функцій нової галузі наукового знання, її ролі в теоретичному осмисленні процесів оновлення системи освіти за сучасних умов і в перспективі; вивчення понятійно-категоріального апарату основ педагогічної інноватики; з'ясування тенденцій розвитку інноваційних процесів у системі початкового навчання; ознайомлення студентів із новими технологіями у навчанні й вихованні учнів молодшого шкільного віку; розвиток здатності майбутніх фахівців до творчого використання освітніх і виховних технологій у майбутній практичній діяльності; стимулювання студентів до пізнавальної активності; створення відносин співробітництва.

Ознайомлення студентів із курсом «Сучасні технології початкового навчання» дає можливість постійно вдосконалювати професійну компетентність, відрізнати інноваційні технології від окремих методик та педагогічної майстерності, використовувати їх у подальшій практичній діяльності для підвищення ефективності навчально-виховного процесу в початковій школі.

Названий вище курс практично зорієнтований у змістовому і технологічному плані, наповнений тренінгами, організаційно-діяльнісними іграми, співробітництвом і співтворчістю студентів та викладачів, елементами проектування педагогічних технологій. Опанувавши курс, майбутні педагоги зможуть усвідомлено розробляти моделі професійної поведінки і реалізувати різні педагогічні системи; набути якостей, необхідних учителю для

успішної практичної діяльності — креативність, динамічний характер, позитивна Я-концепція, зрілість та емоційна стабільність.

Прискорюють темпи досягнення мети освіти та покращують її результати запроваджені в навчальний процес такі інноваційні методи: конкретної ситуації, інциденту, тренування чуйності, «мозкового штурму», ділової гри, мікрОВикладання, занурення, евристичних питань, багатомірної матриці, інверсії, емпатії, вітагенний метод тощо.

Розділ «Інноваційний менеджмент» курсу «Педагогіка вищої школи» ознайомлює майбутніх магістрів початкового навчання із технологією підтримки і застосування педагогічних інновацій у навчально-виховному процесі вищої та початкової школи на основі концепції діагностичного вивчення педагогічного досвіду, яка полягає у виявленні конкретних позитивних і негативних характеристик інноваційної діяльності. Знання критеріїв та вміння їх використовувати при оцінці педагогічних інновацій створюють основу для розвитку педагогічної творчості студентів, засвоєння професійно-педагогічної культури. Ця проблема актуальна й тому, що майбутні педагоги не вміють аналізувати власний досвід і досвід своїх колег. Так, у ході нашого дослідження встановлено, що в числі найзначущих труднощів вчителі початкових класів вказували на несформованість умінь аналізувати й оцінювати власний педагогічний досвід та досвід інших учителів. У кореляційній структурі професійно-педагогічної діяльності це вміння виступає одним із системоутворюючих. Сучасною педагогічною школою накопичено великий педагогічний досвід з розробки мікродосліджень психолого-педагогічного змісту, які допомагають вчителям оцінити власну педагогічну діяльність та ефективність використання педагогічних технологій.

Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інноваційних методів навчання та виховання охоплює такі взаємозумовлені компоненти:

- поінформованість про інноваційну педагогічну технологію шляхом оволодіння змістом та методикою інноваційних педагогічних технологій; оволодіння технологією розробки та застосування педагогічних інновацій; визначення особистісної позиції щодо необхідності використання інноваційних педагогічних технологій на практиці;
- технологізованість у формуванні компетентності студентів щодо розробки та використання інноваційних педагогічних технологій;
- результативність підготовки студентів до використання інноваційних педагогічних технологій та її оцінку [6, с. 73].

Інноваційне середовище реалізує свої можливості (третя умова), якщо керівниками вищих педагогічних навчальних закладів будуть створені умови для поширення інформації про педагогічні інновації у початковій школі, що забезпечується організацією і проведенням науково-практичних конференцій, методичних семінарів, тренінгів у навчальних закладах, подальшим поширенням інноваційної освітньої діяльності, спрямуванням інвестицій на потреби її забезпечення, підтримкою інноваційних освітніх проєктів, заохоченням педагогів-новаторів, обдарованих студентів та магістрантів спеціальності «Початкове навчання». У цьому аспекті важливе значення має належне матеріально-технічне забезпечення навчального-виховного процесу вищої школи (кіно, аудіо- та відеозасоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі тощо), метою якого є не тільки створення як для викладачів, так і для студентів сприятливих умов для вільного доступу до навчальної та наукової інформації, але й запровадження інформаційних технологій у навчальний процес [3, с. 23].

На жаль, сьогодні педагогічна освіта не задовольняє потреби сучасної початкової школи в поширенні інновацій. Тому й зміст підготовки майбутнього вчителя початкових класів не встигає своєчасно поповнюватись інформацією про інноваційні технології навчання. Очевидно, важливою умовою підтримки інноваційного середовища у вищих педагогічних закладах освіти є психолого-педагогічна самоосвіта, одним із показників якої вважаємо самостійне вивчення викладачами та студентами відповідної літератури, що дає можливість не тільки бути обізнаним із педагогічними пошуками, але й знаходити практичні шляхи запровадження інновацій у власну діяльність.

Отже, процес професійного становлення майбутнього вчителя початкових класів буде ефективнішим, якщо він спрямований на створення у вищому педагогічному закладі освіти, на педагогічних факультетах і на кафедрах інноваційного середовища — умов для постійного пошуку, оновлення способів та прийомів професійної діяльності.

Перспективи вивчення організації інноваційного середовища у вищому педагогічному закладі освіти пов'язані з розробкою його моделі, яка забезпечить досягнення головної мети запровадження педагогічної інновації — підготовку висококваліфікованих компетентних фахівців для початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Л. Рівні розвитку інноваційного середовища / Л. Ващенко // Директор школи. — 2008. — № 5. — С. 3–4.
2. Гонтаровська Н. Інноваційно-освітнє середовище як фактор розвитку особистості / Н. Гонтаровська // Директор школи. — 2008. — № 9. — С. 3–5.
3. Зенкина С. В. Информационно-образовательная среда как фактор повышения качества образования / С. В. Зенкина // Педагогика. — 2008. — № 6. — С. 22–24.
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений / И. Ф. Исаев. — М.: Издательский цент «Академия», 2002. — 208 с.
5. Новиков А.М. Профессиональное образование России: Перспективы развития / А. М. Новиков. — М.: ИЦПНПОРАО, 1997. — 254 с.
6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2001. — 256 с.
7. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. — М.: «ИЧП Издательство Магистр», 1997. — 308 с.

УДК 37.015.3

Марія ШПАК

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема формування емоційної культури педагога, аналізуються її показники, функції та роль у професійній діяльності вчителя початкової школи.

В статье рассматривается проблема формирования эмоциональной культуры педагога, анализируются ее показатели, функции и роль в профессиональной деятельности учителя начальной школы.

The problem of forming of emotional culture of teacher is examined in the article, its indexes, functions and role, are analysed in pedagogical activity of teacher of initial classes.

Одним із стратегічних завдань, визначених у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, є створення умов для формування професійної культури вчителя. Від цього значною мірою залежить успішність його педагогічної діяльності. Тому серед пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки вагоме місце посідає дослідження широкого кола питань культурологічної підготовки фахівця, зокрема формування емоційної культури майбутнього вчителя початкових класів.

Проблема формування культури особистості, її різних аспектів привертала увагу багатьох дослідників. Значний внесок в обґрунтування психологічного аспекту культури почуттів здійснили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, В. Вілюнас, Б. Додонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов. Шляхи виховання культури почуттів у дітей різних вікових категорій досліджували І. Бех, Л. Коваль, О. Кононко, О. Лук, Г. Шевченко, П. Якобсон та ін.

В останні десятиріччя увагу вчених все більше привертає проблема емоційної культури вчителя (Ш. Амонашвілі, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Чебикін, Н. Чепелева та ін.).

Однак слід зазначити, що вказане поняття трапляється на сторінках психолого-педагогічної літератури рідше порівняно з такими поняттями як «культура особистості», «педагогічна культура вчителя», «професійна культура педагога», «психологічна культура